

Pleje af strandeng med kvier og får

Fra juli 2003 til 15. juli 2005

Mobil naturpleje med får og kvier til genopretning af strandeng
Projektrapport til Direktoratet for FødevareErhverv
Demonstrationsprojekt om græsningsselskaber
Projektleder: Fårehyrde Berit Kiilerich
Konsulent: Agronom Annette Holmenlund

Fotos: Maria Nielsen, Marianne Fogtmann og Annette Holmenlund
Redigeret af Annette Holmenlund

Kontakter vedrørende projektet

Fårehyrde Berit Kiilerich
Lystbækgård
Lystbækvej 1
6990 Ulfborg
tlf. 97 49 01 20
mob. 21 23 99 84
Lystbaekgaard@mail.tele.dk
WWW.lystbaekgaard.dk

Agronom Annette Holmenlund
Engskovgaard 38
8541 Skødstrup
tlf. 86 97 97 17
Mob. 24 84 99 17

Arholm@tiscali.dk
www.naturpleje.info (reserveret domaine 1.aug 2005)

Biolog Bo Boysen Larsen
Ringkjøbing Amt
Østergade 41
Postboks 152
9650 Ringkøbing
96 75 30 00
lanbbl@ringamt.dk
www.ringamt.dk

Gårdejer
Martin Nielsen
Vesterbyvej 24, Vostrup
6880 Tarm
tlf. 97 37 40 01
mob. 40 81 40 04

Gårdejer
Niels Bonde
Felsingvej 2, Borris
6900 Skjern
Tlf. 97 18 42 03
Mob. 40 86 52 58

Materialet må kun anvendes efter aftale med Annette Holmenlund eller Berit Kiilerich

Indholdsfortegnelse:

Tak for den store interesse for projektet.....	4
Pleje af strandeng med kvier og får	5
Projektets baggrund.....	6
Tidligere lodsejer og naturvejleder Martin Nielsen skriver:.....	6
Brug af arealet inden projekterne	7
Græsningsselskabets arbejde	8
Fårene.....	8
Hegnet	8
Kronologisk beskrivelse af græsning og resultater.....	8
15. aug. 2003	8
Januar 2004	8
14. marts 2004.....	8
April 2004	9
8. maj.....	9
18. Maj 2004	10
4. juni 2004.....	11
September 2004.....	11
Oktober 2004	11
15. marts 2005.....	12
8. juni 2005.....	12
12.juli 2005.....	13
Effekt på naturen.....	14
Udtalelse fra biolog	14
Resultat for strandengen	15
Resultat for dyrene	15
Tid til at have dyr udstationeret.....	15
Udgifter til Hegn	16
Kørsels forbrug	16
Gode råd til andre	16
Fremtidsønsker for området	16
Formidlingsstrategi	17
Presseomtale	17
Internetinformation	17
Fagblad	17
Bilag oversigt.....	17
Bilag 1: Kronologisk oversigt over formidling/PR-møder og markvandring.....	18
Bilag 2: Artsliste Skaven Strandeng 8. juni og 12.juli 2005	19
Fund på Strand- overdrev (tør gammel strandbred på lokalmål Fjordsover).....	19
Fund i våde lavninger, der i vinter har været oversvømmede af let saltet vand fra Ringkøbing Fjord.....	20
Overgang til dige	20
Fundet på dige og i rørskoven den 12. juli	21
Observerede fugle under botaniseringen 8. juni	21
Bilag 3: Græsanalyse den 18.maj 2004.	21
Brev til Rudolf Thøgersen, Dansk Kvæg, Landscentret	21
Analyseresultatet er følgende	22
Det nye resultat for beregning var at tagrør- toppe indeholder:	23
Invitation til møde om naturgræsning på Lystbækgård tirsdag den 5. okt. kl. 19.00.(bilag 4)	24
Til dagbladet (bilag 5).....	25
Stor interesse for naturpleje med får og kvier (Bilag 5).....	26

Tak for den store interesse for projektet.

Specielt til

Pressen, både lokalavisernes journalister og Landbrugsavisens Marianne Fogtmann.
Dansk Landbrugsrådgivning, Landscentret

Dansk Fåreavl

Naturvejleder fhv. Landboforeningsformand Martin Nielsen, Vesterbyvej 24 Vostrup,
der dagligt har overvåget naturens gang, samt hans datter Maria Nielsen, som har
fotograferet udviklingen.

Niels Bonde og Else Mouritsen kvægavler og lodsejer

Lodsejere:

Niels Christian Nielsen

Ernst Bøjlesen

Svend Åge Noe

Egon Søgård

Biolog Bo Boysen Larsen Ringkøbing Amt

Venlig hilsen

Projektleder Berit Kiilerich og Konsulent Annette Holmenlund

Pleje af strandeng med kvier og får

Demonstrationsprojekt af græsningsselskab, der plejer strandeng ved Skaven Strandeng syd for Skjernåens udmunding i Ringkøbing Fjord.

Projektets baggrund

24 Hektar strandeng nord for Skavenhus har ligget næsten øde hen i de seneste 10 år. Strandengen har igennem årene dels været brugt som englodder til de små gårde, hvor hver lodsejer ejede få hektar, som var en god forsikring i tørre somre. En lod på 2 hektar kunne give føde til op til 7 kvier i en sommer. Nu er de mange små kvægbesætninger nedlagt og de gamle pigtrådshegn, der indhegnede lodderne er pillet ned. Vandstanden i Ringkøbing fjord er blevet højere og strandengene der før var rige på fine græstuer dækket af engelskgræs er forvandlet til store sumpede og ufremkommelige rørskove.

Før: Tagrør tager udsigten fra diget. Målet er blomster. De inderste lavninger er fyldt med sivtuer.

Tidligere lodsejer og naturvejleder Martin Nielsen skriver:

Mit kendskab til området stammer fra ophold på egnen fra 1927 til 1952 og bopæl 1 km fra demonstrationsarealet fra 1959.

I tiden indtil afslutningen på 2. Verdenskrig blev dele af arealet afgræsset med både får og kvier. I sommerperioden blev fårene også fragtet over til Høje Sande (en lille sandø ude i fjorden udfor arealet) for græsning i visse perioder. Efter krigen blev dele af engarealet afvandet, og fårene blev solgt. Derefter blev både den lave og den højere strandeng plejet ved høbjergning og afgræsning med kvier.

Efter etablering af slusen ved Hvide Sande var området ikke udsat for oversvømmelser i samme omgang, som de foregående århundreder. Den højtliggende del af området ("æ fjordsover") består af sandbanker, der er skyllet sammen ved stormfloder, som fandt sted for flere hundrede år siden, imens Ringkøbing Fjord stadig var en åben havbugt med ebbe og flod. Altså førend Holmsland Klit blev dannet. En del af rørskovene og de opståede holme skyldes sandvandring og opslæmmet materiale, der er tilført ved Stygbæks udløb i fjorden.

En del af arealet blev for ca. 100 år siden kunstig overrislet med vand fra Stygbæk, som en vindmølle pumpede ud over arealet. Hele området ydede dengang et væsentligt bidrag til de omkringliggende landbrugs husdyrproduktion. Hvis området

fremover skal bevare sin naturlige værdi for flora og fauna, så er det nødvendig med fortsat afgræsning.

Brug af arealet inden projekterne

Niels Bonde, økologisk landmand har hidtil kunnet sætte cirka 5 malkekvægskvier på arealet hver sommer, men det har ikke haft tilstrækkelig effekt på rørskoven.

Der har været høstet rør i området, men nogle af tagrørene har ikke den rette kvalitet og duer ikke til tækning. De ukurante græsarter giver et stort sorteringsarbejde af rørene, hvilket nedsætter rentabiliteten i rørproduktionen, når det skal gøres med dansk håndkraft.

Området er til den ene side indkranset af et dige, der holder vandet tilbage fra de dyrkede områder bagved engen. Diget skal holdes af et digelaug, der består af lodsejere, der afvander deres jord i kanalen. Digelaugene har pligt til at holde diget ryddet, men det har ikke været udført. Nu vokser der Røn, hylde, pil og hybenroser på diget. Det er ikke tilladt at lade kvæg trampe på digerne, og et enigt digelaug har søgt amtet om lov til at lade fårene græsse på digerne. Ansøgningen er efterkommet.

Græsningsselskabets arbejde

Græsningsselskabet består af 5 lodsejere, der har lagt jord til, og fårehyrde Berit Kiilerich, der har stået for indhegning og græsning med sine Spælsau og Hedefår.

Niels bonde sætter som hidtil 5 RDM malkekvægskvier ind i græsningssæsonen.

Fårene

Berit Kiilerich har været fårehyrde i mere end 17 år for Ulborg Statsskovdistrikt. Hun har opbygget et stort erfaringsgrundlag i at bruge får som plejere af hede. Hun har avlet på får der er nøjsomme og gode til at bekæmpe uønsket vækst på heden blandt andet Jyske Hedefår og Spælsau fra Norge. Det betyder, at lammene ikke vokser særlig hurtigt, men deres kød får en speciel god smag. Moderfårene får sjældent mere end 1 lam, men de har mulighed for at nå langt ud på arealerne for at søge føde. Alle Berits får er udvalgt efter evnen til at gå langt og leve af de buske og næringsfattige vækster heden tilbyder. Berit har ofte opvisning med sine arbejdende hyrdehunde. De har ofte flyttet får op til 10 km ad landeveje og skovstier. Statsskovdistriktet har desværre nedskåret hedeplejen i 2002 og Berit har derfor fundet andre græsgange til sine Hedefår.

Hegnet

Indhegningerne blev gjort færdige i august 2003.

24 hektar blev afgrænset.

Hegnet blev lavet af Podahegn: 4 trådet elhegn imod nord og fast fårenet imod land.

Kvierne blev holdt borte fra diget og afskåret fra den åbne fjord af en enkelt eltråd.

Fjorden og Stygbæk udgjorde fårehegn, da får ikke går ud i vandet.

Kronologisk beskrivelse af græsning og resultater.

15. aug. 2003

Afgræsningen er startet med at indsætte 60 hundyr fra midt i august 2003 til 1. januar 2004. Det drejer sig om moderfår og deres gimmer lam. Fårene bliver parret og de tramper tuer ned

Januar 2004

Fårene flyttes hjem for at få tilstrækkelig næring i drægtigheden
Resultatet er god nedtrampning af sivtuer og nedbidning af diger

14. marts 2004

14 Fjorlam kommer på det tidlige forårs græs. De i alt 14 lam er væddere, som ikke skal producere noget og derfor tåler at stå på stand by foder. De får dog lidt tilskuds foder med højt proteinindhold, så de bedre kan omsætte den grove fiber kost. Sivtuerne er det mest indbydende på arealet, hvilket får normalt går udenom, men nu bider de dem. Vædderlammenes færdsel og fødesøgen på området gør derfor et godt indhug i de ellers ikke særlig velsmagende lysesiv.

April 2004

Den 17. april bliver flokken forøget med 16 ungvæddere. Dyrene begynder at søge ud i rørskoven, idet der er mange nye skud. Tilskudsfordring af vædderne stopper, dyrene bevæger sig meget og søger efter føde.

8. maj

Tagrørene skyder hurtigt op. Dyrene har dårlig mave. Hyrden er bekymret for om der kan være tale om parasitter

Der er et meget højt indhold af protein i tagrør, men der mangler calcium.

18. Maj 2004

Tvillinger kræver mere næring end får i naturpleje kan skaffe

Vi laver en næringsstof-analyse af tagrør og de andre vækster på strandengen, resultatet vises i bilag 3. Da fårene læmmede i maj blev de sat ud og hjælpe med at holde de store tagrørsforekomster tilbage. I alt græsser 20 moderfår med lam arealet sammen med de 36 fjorlam. De unge tagrør er meget velsmagende, og det har også vist sig, at indholdet af næringsstoffer er rigelig føde til får med lam, blot de har fri adgang til mineraler – især kalk, der i den grad mangler i tagrør. Får med ét lam klarer sig dog bedre end får, der skal give næring til to lam.

Måske er det netop et tegn på mineralmangel, at dyrene æder barken fra træerne på diget.

Pinsevesten, som er en tør vind, blæser i flere måneder over området, og der kommer først vand i juni.

4. juni 2004

Græsningsselskabets anden dyreholder Niels Bonde sætter sine 5 malkekvægskvier RDM ind på området. Der er tørt nok til at kvierne kan bevæge sig langt ud i rørskoven. Hele sommeren går moderfår med lam samt fjorlam på arealet. Efterhånden slagtes fjorlammene dog.

September 2004

20 moderdyr med lam og ca.20 fjorvæddere går stadigvæk på området. Der er meget regn og højvande. Lammene tages hjem fjorlamene slagtes. Det er tydeligt, at enkeltfødte lam har klaret sig langt bedre end tvillinger. Der har med andre ord ikke været tilstrækkelig næring til mælkeproduktion sommeren igennem, når tagrørene er blevet træagtige.

De 5 kvier mister også huld og vokser ikke på grund af regn og højvande, der mindsker græsningsarealet betydeligt.

Oktober 2004

Moderfårene hentes hjem og arealet er uden dyr efterår og vinter.

I januar er stormfloden ved at gennembryde digekanterne. Der går i år heldigvis ingen dyr, som skal reddes fra stormfloden.

15. marts 2005

36 voksne væddere og fjorlam lukkes på strandengen. De bevæger sig meget. Der er gode tørre holme for vandstanden er sænket betydeligt. Der konstateres god strøm i elhegnet, idet det endnu ikke er tilgroet.

8. juni 2005

Vi får lavet en botanisk gennemgang af arealet ved biolog Bo Boysen Larsen.

Der er tørt og gode græsningstilbud til dyrene.

Vi konstaterer at, et hvidt fjorlam har fået sygdommen lysfølsomhed, som giver brandsår på ryg og ved ører, hvor hårene er faldet af. Sygdommen er forårsaget af svampesporer som opformere sig i visse planter. Svampene hæmmer leverens omsætning af klorofyl. Klorofyl i huden tiltrækker solenergi og giver brandsår.

Lammet lider af fotosensibilitet (lysfølsomhed) og bliver forbrændt af solen.

12.juli 2005.

Der er stadigvæk 31 fjorlam og væddere på arealet. De kan SLET ikke nå at æde det hele. 10 kvier kommer senere ud i år, og det vil vise sig om de kan gøre et indhug i rørene. Alle lodsejere har gennemgået arealet og er tilfredse med den nye udsigt over fjorden. Vi forventer at de 2- årige kvier kan omsætte en masse blade fra tagrør og tynde ud i foder udbudet.

Projektet er slut, men vi kender ikke resultatet af årets græsning på arealet, men vi har i år erfaret, at lav vandstand kan øge foderudbudet betydeligt og gøre plejeopgaven uoverkommelig for det planlagte dyreantal. Høj vandstand sidste efterår gav modsatte resultat, nemlig fødemangel. Derfor er vandstandsreguleringen en faktor der indirekte indgår i plejen.

Effekt på naturen

Udtalelse fra biolog

Biolog Bo Boysen Larsen har lavet en artsliste over de mange arter han har fundet i naturen. Listen findes i bilag 2.

Han udtaler: Jeg har den 8. juni lavet en botanisk gennemgang af det område ved Skaven Strand, som afgræsses med får v/ Berit Kiilerich. Gennemgangen blev foretaget sammen med Berit Kiilerich og konsulent Annette Holmenlund.

Den inderste del af området består af ældre strandvolde med en udmærket overdrevsflora, bl.a. almindelig dværgløvefod, læge-kokleare, forskelligfarvet forglemmigej og en del arter af græs.

Nedenfor strandvoldene ligger et større område med strandeng og strandsump. Området er temmelig fersk på grund af nærheden af Skjern Å udløbet, men karakterarterne Harril og Strand Trehage blev fundet. Det mindre almindelige festgræs blev fundet i en større bestand.

I alt fandtes 67 arter af højere planter ved gennemgangen af de to områder, men det skal understreges, at der var tale om en hurtig gennemgang (blandt andet blev det ydre område af fennen ikke undersøgt), og at det samlede artsantal givetvis er noget højere. Desuden registreredes – igen ved en meget hurtig indsats – 7 fuglearter i området.

Der er absolut tale om en værdifuld naturlokalitet. Fåregræsningen er en stor gevinst for området, som er under tilgroning i tagrør, rørgræs og anden høj vegetation. Hvor stor effekten af græsningen indtil nu har været, har jeg svært ved at vurdere; at dømme ud fra luftfotos er der dog tale om en vis effekt mht. at trænge den høje vegetation tilbage.

Det samlede område er i øvrigt en del af EU-Habitatområdet Ringkøbing Fjord, og der vurderes at være tale om naturtyperne 6230 (artsrigt overdrev – en prioriteret naturtype) og 1330 (strandeng). Afgræsningen vurderes at være et positivt indgreb mht. at sikre gunstig bevaringsstatus for området.

Bo Boysen Larsen
Biolog, Ringkjøbing amt
24.06.05

En artsliste er vedlagt i bilag 2.

Resultat for strandengen

Strandengen er blevet indbydende og fremkommelig, men kræver stadig nedbidning i fremtiden. Dyrene har tilført næring og bakterier så dødt opskyl eventuelt omsættes hurtigere.

Resultat for dyrene

- Store løbekvier (1.5 -2 år) kan omsætte tagrør og vokse ordentligt i 2-3 sommermåneder.
- Der er ikke så gode produktionsforhold for lakterende får med lam, idet de ikke får optimal næring.
- Fjorlam vokser godt herude i maj til august
- Klove skal efterses, det ville være en fordel, hvis de kunne aflastes på tørre områder

Tid til at have dyr udstationeret

Det tager 45 minutter at køre ned og tilse dyrene, så selv om Berit kun skal herved til flytning, klipning, klovpleje og sundhedstjek, så er det meget tidskrævende at have dyr så langt fra sin ejendom. Niels Bonde og Lodsejerne hjælper derfor med tilsynet, men afstanden er tidskrævende og dyr for hyrden, der skal komme og klare problemerne.

Udgifter til Hegn

Det har kostet 80.000 kr. at sætte hegn. Der er endda kun hegn på to sider, idet fjord og kanal udgør de 2 andre sider. Det var et mirakel ved projektets start, at en hegningsmaskine kunne køre ud i fjorden opsætte pæle og nethegn imod lodsejere som lå syd for projektet. En naturplan for området, hvor flere lodsejere var med kunne give et lettere afgrænseligt areal og ville være at foretrække til et andet projekt.

Kørsels forbrug

Der er 50 km ned til arealet og der er nok kørt 4-5000 km i de 2 år projektet har varet trods naboernes hjælp med tilsyn.

Gode råd til andre

Sørg for at dyr, der skal afgræsse strandeng ikke har for stort energibehov.

Sørg for mineraler, især kalcium.

Se i øvrigt vedlagte pjece.

Fremtidsønsker for området

- Støtte som kan betale en fremtidig afgræsning. Det ville være ønskeligt med et incitament for lodsejeren til at betale dyreholder for afgræsning hvert eneste år
- Velvilje fra alle omkringliggende sommerhusejere
- Naturplan for området, der fortæller at afgræsning er en god plan
- Mulighed for nærliggende tørt plejeområde, hvor klovene kan aflastes.
- Fortsat et godt samarbejde imellem lodsejere om området

Formidlingsstrategi

Målgruppen er primært lodsejere, landmænd, amter, kommuner samt andre, der kan have gavn af eksempler på, hvordan naturen kan genoprettes og vedligeholdes ved samgræsning med kvæg og får

Sekundært er målgruppen brugere af naturen, dvs. sommerhusejere og turister.

Alle målgrupper har fået udbytte af projektet, det er dog først til sidst lykkes at få en god kommunikation med Amtet.

Presseomtale

Projektet har vist, at bred omtale i fagblade virker bedre end annoncering af et arrangement. Vi har med andre ord lavet pressemeddelelser for at vores arrangementer skulle få omtale, og vi har sendt referater af arrangementer ud som pressemeddelelser til lokalpressen. (Se bilag 5)

Berit Kiilerich er vant til at omgå pressen i lokalområdet samt landbrugspressen. Dette har resulteret i, at det har været let at skaffe projektet god omtale for få midler. Vi har haft fotografen fra Dansk Landbrug Jens Tønnesen ude sammen med Journalist Marianne Fogtmann den 18. maj 2004. Det blev til en artikel i Dansk Landbrug om naturpleje på Skaven strandeng, som vi havde hånd i hanke med fra start til slut.

Internetinformation

28. maj 2004 lagde vi en informerende artikel om projektet ud på Dansk LandbrugsRådgivning- Landscentrets Hjemmeside.

Heri blev demonstrationsaften 4. juni samtidig annonceret. Aftenen blev dog især besøgt af lodsejere og cirka 20 deltagere fra den ældste generation især landmænd mødte op.

Se i øvrigt linket [Demonstration af græsningsselskab med får og kvæg ved Skaven Strandeng](#).

Fagblad

Dette Link er tilmed bragt som artikel i Tidsskrift for Dansk Fåreavl nr. 7/8, juli 2004. Heri blev demonstrationen 2. juli annonceret, og der kom mindst 50 fåreavlere og andre interesserede til denne demonstrationsaften. Denne aften deltog Annette Holmenlund som konsulent og Berit Kiilerich, Naturvejleder Martin Nielsen og flere lodsejere i demonstrationen.

Vi har vedlagt eksempler på pressemeddelelser, artikler og indbydelser i bilagene.

Bilag oversigt

Bilag 1. Kronologisk oversigt over formidling/PR-møder og markvandringer

Bilag 2. Bilag 2: Artsliste Skaven Strandeng 8. juni og 12.juli 2005

Bilag 3. Græsanalyse den 18.maj 2004.

Bilag 4. Invitation til møder 5. okt. 2004 og 12. juni 2005

Bilag 5. Pressemeddelelser eksempler

Bilag 6. Artikler i Skjern/Tarm- dagblad, andre ugeaviser og Dansk Landbrug, samt Tidsskrift for Dansk Fåreavl.

Bilag 1: Kronologisk oversigt over formidling/PR-møder og markvandring

7. juli 2003	Lodsejermøde og deltagerorientering
juli	Hegnsmøde i marken med lodsejere
9. aug	Hegnsmødemøde, skel, digelaug løsninger
15. aug	Journalist Skjern Tarm Dagblad laver 1 artikel
31. sept	Konsulent Annette Holmenlund kommer til planlægning fotografering m.m.
Efterårsferie	Demonstration
2004	
8. maj	Trivelstjek og tjek af gødningsprøver pga. løs afføring
18. maj	Besøg af Dansk Landbrug Journalist Marianne Fogtmann og Fotograf Jens Tønnesen. Test af tagrør og rørgræs til Steins Laboratorium Demonstrationsaften 4. juni annonceres gratis i Dansk Landbrug, som husstandsomdeles i hele landet Annoncering af rundvisning på Dansk LandbrugsRådgivnings hjemmeside
4. juni	Fremvisning i Vostrup 20 personer, især den ældre generation af landmænd møder op
2. juli	Fremvisning i Vostrup, mange fåreavlere møder op, idet der netop er udkommet en artikel om projektet i Tidsskrift for Dansk fåreavl 2 dage inden mødet. 50 personer møder op
juli	Fremvisning for norsk erfagruppe 20 personer efter aftale
5. oktober	Fremlægning af resultater møde på Lystbækgård. Der er udsendt speciel indbydelse til amt, politikere lodsejere og biolog Bo Boysen Larsen deltager blandt andet Antal: ca. 25 personer deltog. Skiltet blev udarbejdet på landscentret og omdelt til interesserede.
2005	
8. juni	Gåtur med Biolog fra Amtet Bo Boysen Larsen. Vi bestemmer planter
5. juli	Fremvisning og aftengåtur på engen, annonceret i Skjern Tarm folkeblad og Ud på tur. 40 deltagere
12. juli	Fremvisning, gåtur efterfulgt af evalueringsmøde på Skavenhus. Møde hvor konsulenten fremlægger foredrag Indlæg fra naturvejleder Martin Nielsen Afsluttende Botanisk undersøgelse af Bo Boysen Larsen Pjece præsenteret Foredrag i PowerPoint præsenteres af Konsulent Annette Holmenlund 15 deltagere inklusiv en journalist Rapporten udarbejdes i ud fra lodsejeres, Biologs og dyreejeres kommentarer.
Nær fremtid	En omtale af projektets resultater vil komme på Landscentrets Hjemmeside Der brændes Cd-rommer med projekt rapport, foredrag, pjece og billeder. Der gives pjecer til interesserede i afgræsningsprojekter
6. september	Aftenfremvisning kl. 19.00 udenfor projektet.

Bilag 2: Artsliste Skaven Strandeng 8. juni og 12.juli 2005

Fund på Strand- overdrev (tør gammel strandbred på lokalmål Fjordsover)

Rødknæ
Alm. Rajgræs
Tidlig Dværgbunke
Knæbøjet Rævehale
Fløjlgræs
Alm. Hvene
Alm. Hønsetarm (afblomstret)
Læge Kokleare
Engelskræs
Flipkrave
Mark Hindeknæ
Skivekamille
Ærenpris ssp.
Alm. Røllike
Alm. Stedmoder
Ager Stedmoder
Blød Storkenæb
Forskelligfarvet Forglemmigej
Hyrdetaske
Alm. Dværg Løvefod
Vår Brandbæger
Horsetidsel
Fåresvingel
Alm. Kongepen
Tigger Ranunkel
Ager Tidsel
Lyng Snerre

I alt 27 Arter fundet 8. juni

Fund i våde lavninger, der i vinter har været oversvømmede af let saltet vand fra Ringkøbing Fjord.

Festgræs
Tagrør
Engsvingel
Mosebunke
Fløjlsgræs
Rødsvingel
Manna Sødgræs
Grå Star
Alm. Kæruld
Gul Iris
Kær Svovlrod
Engkarse
Kær Tidsel
Vand navle
Kær Snerre
Alm. Syre
Lav Ranunkel
Sump Forglemmigej
Kragefod
Nikkende Star
Næb star
Fersken – eller lign Pileurt
Trevlekroner
Bidende Ranunkel
Kryb Hvene
Strand Trehage
Blågrøn kogleaks
Knæbøjet Rævehale
Tigger Ranunkel
Harril(= Strandengens Siv)
Alm. Hvidkløver
Enskellet Sumpstrå
Gåsepotentil

I alt 37 arter fundet 8. juni

Overgang til dige

Stor nælde
Hamp Hanekro
Kulsukker

I alt 3, men der var mange flere- tiden var udløbet

Fundet på dige og i rørskoven den 12. juli

Smalbladet dunhammer
Tudseseiv
Skjolddrager
Kær Galtetand
Eng Forglemmigej
Sump- Kællingetand
Bredbladet Mærke
Vand Brandbæger

Observerede fugle under botaniseringen 8. juni

Strandskade
Tornirisk
Rørhøg
Fiskehejre
Stær
Rørspurv
Rørsanger

Bilag 3: Græsanalyse den 18. maj 2004.

Brev til Rudolf Thøgersen, Dansk Kvæg, Landscentret

Berit Kiilerich og Annette Holmenlund plukkede græs og tagrør i samme højde som fårenes bid.

Det drejede sig om rene tagrør toppe og om tagrør- og rørgræsblanding, sådan som fårene tog dem, hvor der havde været slået.

Analysen var overraskende og de sendte følgende brev til Rudolf Thøgersen, landscentret.

Kære Rudolf Thøgersen

Jeg har fået lavet in vitro analyse af mine tagrør fra Skaven Strand ved Ringkøbing fjord. Resultaterne er nok overraskende - ikke for dyrene, men for os, der bare tror at siv er noget træsk træstofholdigt stads uegnet til drøvtyggerføde.

Det er nemlig særdeles velegnet, og det er måske derfor vores får trives så vel og endog har haft lidt for løs afføring.

Vi klippede øverste blad med bladskede og dertil hørende stilk (et velsmagende sukkerholdigt stykke strå) og sendte det til Steins Laboratorium til in vitro undersøgelse og mineraltest.

Analyseresultatet er følgende

Tørstof	24,8 %	80 grader i 16 timer
Råaske	8,9 %	71/250/EØF-enkeltbest
Råprotein	25,3 %	Dumas
FK org. Stof 70,9 %		Beregnet efter T&T

De beregnede foderværdier til kvæg er lavet efter foderkode 465

Kg tørstof pr FE	1,18
Kg foder pr FE	4,75
g ford. protein pr FE	242
g AAT pr FE	102
g PBV pr FE	99
Fyldefaktor køer/FE	0,56
Fyldefaktor ungdyr/FE	1,28
Tyggetid min pr. FE	74

Indholdet af

Calcium er	0,11 %
Fosfor	0,38 %
Magnesium	0,13 %
Kalium	2,9 %
Natrium	under 0,03 %
Svovl	0,39 %
Mangan	130 mg/kg
Zink	40 mg/kg
kobber	9 mg/kg

- Kan du vurdere om analysen er troværdig?
- Er kode 465 den rette regnefaktor for tagrør, der dog er græs.
- Kan du se om der er ubalance i fårenes mineralforsyning, hvis de lever af tagrør?

Jeg skal nok selv tjekke det jeg ved, men måske kan du se noget lige med det samme. Synes du ikke at proteinværdien og foderværdien af tagrør i sidste halvdel af maj er imponerende?

Foderet har været udmærket til de lakterende får, som har græsset projektet, men vi har ikke haft mere end 20 derude, for vi var usikre på om de ville få tilstrækkelig næring.

Svaret fra Rudolf Thøgersen var:

- Tagrør giver underskud af kalcium.
- Foderværdien skal eventuelt beregnes efter en anden formel.

Dette gjorde Annette Holmenlund og resultatet blev et større AAT- indhold og mindre PBV- indhold, fordi vi regner med, at proteinets omsætnings hastighed er langsommere end ved første beregning.

Det nye resultat for beregning var at tagrør- toppe indeholder:

- 1,15 kilo tørstof pr Foderenhed
- 250 gram fordøjelig råprotein pr FE
- 140 gram AAT pr FE (Aminosyrer, der optages i tarmen)
- 50 gram PBV (Aminosyrer, der opløses i vommen og overføres til blodbanen som overskudsammoniak og udskilles via urinen, hvis der ikke optages stivelsesrigt materiale).

Resultatet viser stadig, at unge tagrør er et særdeles energi- og proteinrigt foder, der ved tilstrækkelig natrium og kalciumforsyning kan udgøre et godt foder til mælkeproducerende får og kvæg.

Invitation til møde om naturgræsning på Lystbækgård tirsdag den 5. okt. kl. 19.00. (bilag 4)

Vi har gode resultater med at græsse strandengene nord for Skaven Strand med Berit Kiillerichs naturfår og Niels Bondes kvier. Vi har to gange i sommer haft markvandring og fremvist resultatet af græsningen for et bredt udsnit af interesserede naturelskere, landmænd, og fåreholdere.

Vi har analyseret sivenes indhold og fulgt udviklingen af floraen i en natur som har nydt godt af plejen.

Græsningsselskabet holder nu status efter et år.

Denne gang ønsker vi at fremlægge vores resultater indendørs med de mange fotos, vi har taget igennem året. Vi vil også gerne have de lokale landmænd og miljøpolitikere med i en dialog om hvordan vi kan prioritere de unikke naturområder, der ligger i de tilgroede strandenge i fremtiden, hvor græssende dyr vil blive en mangelvare. Græsningsselskabet byder på et mindre traktement i Lystbækgårds Cafe og udstillingslokaler.

Program:

- Projektet og dets baggrund af Annette Holmenlund
- Erfaringer med den praktiske pasning af Berit Kiillerich
- Erfaring med græsningsselskabet af Niels Bonde
- Resultater for floraen af Annette Holmenlund
- Perspektiv for afgræsning af naturområder af Amtsrådets politikere.
- Traktement og diskussion

Græsningsselskabet håber, at der er interesse for at diskutere naturarealernes fremtid og ser frem til dit fremmøde.

Tilmelding sker på telefon til Berit Kiillerich på Lystbækgaard 97 49 01 20

Svar udbedes senest 1. oktober

Venlig hilsen
Berit Kiillerich

Lystbækgaard, Lystbækvej 1

6990 Ulfborg

Tlf./fax 9749 0120

Til dagbladet (bilag 5)

Kære Holstebro, Vemb og Ulfborg og Ringkøbing og Skjern Dagblad
Dette skulle gerne annonceres i en annonce til ca. 500 kr. annoncen og
pressemeddelelsen skal i bladet ONSDAG den 2. juni 2004

Venlig hilsen Berit Kiilerich
Lystbækgård
Lystbækvej 1
6990 Ulfborg
Tlf. nr. 9749 0120
e- mail: lystbaekgaard@mail.tele.dk

Annoncen følges med denne pressemeddelelse

Får plejer Skaven Strandeng.

Strandengene ved Ringkøbing Fjord er igennem årene groet til med høje tagrør og lysesiv, som tager udsigten og danner store tuer af dødt plantemateriale. Dette forsøger Fårehyrde Berit Kiilerich at rette op på. Hun har sammen med 5 lodsejere dannet et græsningsselskab hvor hendes får og Niels Bondes kvier skal afgræsse en indhegning på 24 ha langs med fjorden. Fårenes græsning og færden holder sivene nede og tramper tuerne væk, så der bliver plads til mere spændende flora og fauna i den flotte indhegning. Berit har søgt projektmidler til at få professionelt indhegnet og mulighed for at demonstrere landskabsplejen for offentligheden.

Fredag den 4. juni kl. 19.00 vil Berit Kiilerich vise, hvordan hendes får klarer landskabsplejen ved strandengene, der ligger nord for Skaven Strand. Naturvejleder, Martin Nielsen, og Fårekonsulent Annette Holmenlund kommer og fortæller om naturens udvikling og fårenes muligheder i naturplejen. Berit tager sine hyrdehunde med og laver en lille opvisning.

Klokken 21.00 vil alle der ønsker det kunne gå inden døre på Skavenhus og få svar på spørgsmål om projektet. Der bliver mulighed for at følge med i naturens udvikling og samle flere erfaringer for projektet som fortsætter til august 2005. Der kommer flere arrangementer undervejs.

Alle er velkomne til at møde op i indhegningen som ligger på Vesterbyvej ved Vostrup syd for Skjern Å deltaet.

Announce:

Kom til **demonstration af naturpleje** med får med Fårehyrde Berit Kiilerich, Naturvejleder Martin Nielsen og Fårekonsulent Annette Holmenlund.

Vi mødes på

på **Skaven Strandeng, Vesterbyvej ved Vostrup**

Fredag den 4. juni kl. 19.00.

kl. 21.00 tager vi ind og køber kaffe og kringler på Skavenhus.

Arrangementet er gratis.

Kaffe og kage på Skavenhus koster 34 kr.

Stor interesse for naturpleje med får og kvier (Bilag 5)

40 naturelskere brugte fredag aften på at besøge Skaven Strandeng, som bliver plejet af Berit Kiillerichs får og Niels Bondes kvier. Tidligere Landboforeningsformand Martin Nielsen fortalte om strandengenes historie og om fårenes betydning før i tiden. Under krigen havde man stor interesse i fårenes uldproduktion, og derfor forsøgte man at holde får på øen Høje Sande udfor Skaven Strandeng. Fårene blev læsset på vogne som skulle køre dem ud til øen, men på vejen sank de i den klæge fjordbund, og alle mand måtte ud i vand til livet for at skubbe hjulene fri. Den gang kunne man ikke lave ordentlig hegn, og derfor var fårene lettere at holde på øen end på strandengen.

Gode indhegninger i dag

Berit Kiillerich har i august 2003 fået sat et meget effektivt hegn op, så fårene bliver på strandengene. Digelauget har desuden vedtaget at fårene er velkomne til at pleje diget og dette har sparet mange timers rydning. De der mødte op til demonstrationen kunne derfor fredag aften nyde en dejlig spadseretur i aftensolen med udsigt til fjorden.

Fårene gør indhug i siv og tagrør.

Niels Bonde er den sidste af de 5 lodsejere, der stadig holder kvæg. Han fortalte undervejs, at han i de sidste 5 år har forsøgt at pleje græsningssselskabets 10-15 hektar, der ikke kan anvendes til rørproduktion. Hans kvier græsser dog kun om sommeren, hvor der er tørt nok. Kviernes klove synker for dybt i rørsumpen om efteråret, når vandstanden får lov at stige i fjorden. Niels Bonde kan se en stor forandring efter fårene er kommet ind. Det første efterår har fårene nedgnavet arealerne på Skaven Strandeng, til der ikke længere var føde at finde og Berit Kiillerich måtte tage dem hjem. Allerede i det tidlige forår kom de unge væddere atter herud. De kom foran både græs og sivvækst og har derfor gjort et meget tydeligt indhug i de tilgroede arealer.

Hyrdehunde uundværlige i naturpleje

Nu græsser både får og kvier på engene og Berit demonstrerede fredag aften, hvordan hun kan bruge sine hyrdehunde til at samle fårene og tilse, at alle dyr trives vel. Demonstrationen sluttede af med diskussion med de interesserede tilhørere i den dejlige udsigt til solnedgangen på Skavenhus. Fårekonsulent Annette Holmenlund fortalte, hvordan demonstrationsprojektet var blevet søgt, og hvordan man bør være opmærksom på at undgå giftige planter og andre sygdomme ved naturpleje med dyr.